

УДК 599.42(477)

РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ КИЇВСЬКОГО КОНТАКТ-ЦЕНТРУ З РУКОКРИЛИХ У 2012–2015 РОКАХ

Лена Годлевська

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України
вул. Б. Хмельницького 15, м. Київ, 01030 Україна
E-mail: lgodlevska@gmail.com

Results of the Work of the Kyiv Bat Contact-Centre in 2012–2015. — Godlevska, L. — During the period from 25.11.2012 to 31.12.2015, ca. 500 calls were received: from Ukraine (85 settlements of 24 administrative provinces and AR Crimea, 482 calls), Russia (5 settlements of 5 provinces, 5 calls) and Kyrgyzstan (1 settlement, 1 call); a few more were not territorially attributed. As for the previous working period, calls concerned such situational categories: 1 and 2) what to do with bats found (on the ground, in a building) in winter and during a warm season of a year; 3) what to do with a colony in a building; 4) other. The majority of calls were received during winter seasons. In 300 call-cases (61 % of the general number) animals were identified to species: most of them concerned *Eptesicus serotinus* (36 % of the general number of calls with distinguished species) and *Nyctalus noctula* (34.4 %); then, *Pipistrellus kuhlii* (16.0 %) and *Vespertilio murinus* (10.3 %); records of other species, *Myotis mystacinus* s. l., *Plecotus auritus*, and *P. austriacus*, are solitary (in sum, 3.4 %). *P. kuhlii* was recorded for the first time in Volyn and Lviv provinces. *N. noctula* was recorded for the first time in winter in Zhytomyr, Rivne, Chernivtsi, and Ivano-Frankivsk provinces. *V. murinus* was firstly recorded in winter in Vinnytsya province. The winter occurrence of this species in AR Crimea was confirmed by a contact record. The results confirmed the efficiency and the potential of contact-centres as an instrument for faunistic research, monitoring and conservation of bats.

Key words: bats, monitoring, conservation, rescue, rehabilitation, contact-centres.

Результати роботи київського контакт-центру з рукокрилих у 2012-2015 роках. — Годлевська, Л. — У період з 25.11.2012 по 31.12.2015 до центру поступили бл. 500 звернень щодо рукокрилих з України (85 населених пунктів 24 областей та АР Крим, 482 звернення), а також з Росії (5 пунктів 5 областей, 5 звернень) та Киргизстану (1 пункт, 1 звернення); ще декілька — територіально не атрибутовані. Як і в попередній період, звернення відносилися до декількох основних ситуативних категорій: 1 та 2) що робити з кажанами, знайденими (на землі, у приміщенні) взимку або в теплу пору року; 3) що робити з колонією в будівлі; 4) інше. Більшість звернень отримано у зимові сезони. У 300 випадках звернень (61 % від загальної кількості) ідентифіковано вид тварин: більшість стосувалися контактів з *Eptesicus serotinus* (36 % від загальної кількості звернень з ідентифікованим видом) та *Nyctalus noctula* (34,4 %), за ними — *Pipistrellus kuhlii* (16 %) та *Vespertilio murinus* (10,3 %), реєстрації інших видів — *Myotis mystacinus* s. l., *Plecotus auritus*, *P. austriacus* — поодинокі (разом 3,4 %). Вперше зареєстровано *P. kuhlii* для Волинської та Львівської областей. *N. noctula* вперше зареєстровано на зимівлі у Житомирській, Рівненській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях. *V. murinus* вперше відмічений в зимовий період у Вінницькій області, а також підтверджено контактною знахідкою зимове перебування цього виду на території АР Крим. Наведені дані ще раз доводять ефективність та потенціал контакт-центрів як інструменту дослідження, моніторингу та збереження рукокрилих.

Ключові слова: рукокрилі, моніторинг, збереження, порятунок, реабілітація, контакт-центри.

Вступ

Всі види рукокрилих в Україні мають охоронний статус (Фауна України..., 2010). Більшість видів в якості сховищ може використовувати порожнини в антропогенних спорудах, зокрема житлових та інших будівлях. Це, закономірно, збільшує ймовірність контактів «людина–кажани» (і виникнення конфліктних ситуацій, що, подекуди, призводять до вбивства тварин та / або знищення їх сховищ). Ефективність збереження рукокрилих залежить від ста-

влення людини до цих тварин. Особливо це стосується видів, які цілорічно або протягом певного сезону знаходяться в зоні прямої досяжності людини.

Для надання відповідей відносно рукокрилих, для вирішення ситуацій, які потребують фізичної реабілітації тварин, а також їх популяризації (що є, подекуди, вирішальним для їх збереження) автор, починаючи з 2005 р., веде роботу контакт-центру для населення.

В ході роботи попередніх років показана ефективність контакт-центрів (та реабілітаційних центрів) не тільки для вирішення цих завдань, але й для вивчення біології видів (Годлевська та ін., 2006; Тищенко, 2006), для збору фауністичних даних та моніторингу рукокрилих (Годлевська, 2012; Прилуцкая, Влащенко, 2013). Результативність роботи подібних центрів показана і для інших країн Європи (Jahelkova et al., 2014; Podgorelec et al., 2014; Kooij, 2007; Report..., 2015).

Після виходу зведення автора 2012 р. (Годлевська, 2012) щодо результатів 2005–2012 рр., робота київського контакт-центру тривала (з різною інтенсивністю). Метою поточної роботи є узагальнення нового масиву даних щодо реєстрацій рукокрилих, отриманих після публікації 2012 р., з увагою до аналізу та оцінки ефективності роботи контакт-центрів в цілому.

Методи

Період, що розглядається, — з 25.11.2012 по 31.12.2015. Для загального аналізу також залучено дані попередніх років.

Роботу проводили за методом, детально викладеному у попередньому зведенні (Годлевська, 2012). Особи, які зверталися, отримували консультаційну або, у разі потреби та за можливості, контактну допомогу — тварин приймали для фізичної реабілітації (з подальшим випуском до природи). Звернення реєстрували за єдиною схемою та заносили до бази даних. Додатково, на сайті <http://kazhan.org.ua> (напр. Годлевська, 2012), було розміщено прохання до відвідувачів надсилати інформацію, із супровідними фотоматеріалами, щодо реєстрацій рукокрилих з будь-яких регіонів України (ці повідомлення тут включено до загального списку).

Ідентифікацію тварин проводили при їх контактному огляді або за надісланими фото- та відеоматеріалами достатньої якості. Усний опис, без відповідних супровідних матеріалів, для ідентифікації не використовували. Для людей, які мають з кажанами перший контакт, буває досить важко відрізнити їх і правильно описати їх розміри. Нерідко люди описують як маленьких (або вважають, що мають справу з «дитинчам») дорослих особин крупних видів (рудих вечірниць та пізніх кажанів). Мають місце і зворотні випадки: наприклад нетопирів ідентифікують як вечірниць. Це ж стосується опису забарвлення. Люди, що звертаються, часто описують кажанів як таких, що мають чорне забарвлення — «весь чорний». Припускаємо, що люди, боячись близького контакту, роблять швидкий, поверхневий опис тварини, нерідко за недостатнього освітлення або ж орієнтуючись на темні частини тіла кажана (крилові перетинки, темні вушниці, писок тощо). Описати як «весь чорний» можна хіба що представника одного виду фауни України — *Barbastella barbastellus*, звернення щодо якого жодного разу до контакт-центру не надходили.

Станом на кінець 2012 р. в Україні працювали три контакт-центри: київський, харківський та луганський. Взимку 2012/2013 рр. стало зрозуміло, що кількість звернень, які надходять до київського контакт-центру (з усієї України), значно перевищує можливість одного оператора на них реагувати. Відтоді до такої ж роботи (одночасно або згодом, на весь час або на певний період) приступили фахівці та волонтери з таких міст (в алфавітному порядку): м. Заліщики (О. Вікирчак), м. Дніпропетровськ (Д. Ганжа), м. Кам'янець-Подільський (М. Дребет), м. Конотоп (Г. Даниленко), м. Львів (О. Кусьнеж), м. Одеса (П. Панченко), м. Семенівка (П. Бузунко), м. Славутич (С. Гащак), м. Ужгород (Ю. Зізда), м. Феодосія (О. Розенберг), м. Черкаси (А. Білушенко). Координати майже всіх центрів були розміщено у вільному доступі у мережі Інтернет (зокрема на сайті <http://kazhan.org.ua>). Продовжували працювати контактні центри у м. Харків (Прилуцкая, Влащенко, 2013) та м. Луганськ (І. Загороднюк, С. Ребров (Ребров, 2014)).

Наприкінці 2014 р. автор була вимушена припинити роботу відритої телефонної лінії кийського центру. Після цього звернення надходили електронною поштою, через соціальні мережі або ж переадресовувалися з інших джерел.

У переліках нижче використані такі скорочення: М — самець, F — самка, U — стать невідома. У квадратних дужках позначено кількість тварин, знайдених загиблими; напр. «[+ бл. 100U]» — разом з живими тваринами знайдено близько 100 мертвих особин невизначеної статі. Звернення, які поступали до інших контакт-центрів, тут не аналізуються, за виключенням тих, які первинно надходили до автора, а потім були переадресовані колегам.

Результати та обговорення

За період, що розглядається, автором отримано 492 звернення: з України (24 області та АР Крим; 483 звернення), а також з Росії (5 областей; 5 звернень) та Киргизстану (1 область; 1 звернення); інші звернення територіально не атрибутовано. Хоча впродовж періоду, що розглядається, лінія для запитань була зазначена вже як кийська, автор продовжувала отримувати звернення, які потребували практичної допомоги або відповідей, з інших областей України. Разом, у 2012–2015 рр., звернення надійшли з 85 населених пунктів України.

Для порівняння — у 2009–2012 — звернення по Україна отримано з 63 пунктів (Годлевская, 2012), а загалом упродовж періоду ведення бази даних у 2009–2015 рр. — з 116 пунктів (рис. 1).

Як і в попередній період, звернення відносилися до декількох основних ситуативних категорій: 1 та 2) що робити з кажанами, знайденими взимку або в літній період відповідно; 3) що робити з колонією в будівлі; 4) інше.

Рис. 1. Географія звернень та повідомлень щодо рукокрилих до кийського контакт-центру: квадрат — у 2009–2012 рр., 63 нас. пункти (Годлевская, 2012), круг — у 2012–2015 рр., 85 населених пунктів. Для кожної області наведено акронім назви.

Fig. 1. The geography of calls to the Kyiv Bat Contact-Centre: square mark — in 2009–2012, 63 settlements (Годлевская, 2012), circle mark — in 2012–2015, 85 settlements. Provinces' names are given as acronyms.

Сезонність звернень залишилася та сама: більшість надходила у зимовий період — IV та I квартали кожного року (рис. 2). Виключення становить кінець 2015 року. Проте незначна кількість звернень у цей період пов’язана із припиненням роботи телефонної лінії центру, а також вкрай теплою зимою 2015/2016 рр.

Закономірно, що найбільшу кількість звернень у період 2012–2015 рр., як і в попередні роки, отримано з Київської області (рис. 3). При цьому, кількість їх подвоїлася (і можна стверджувати, що у разі продовження роботи телефонної лінії, вона була б набагато вищою).

Поточні цифри стосуються тільки роботи одного центру. Можна припустити, що з урахуванням даних всіх українських контакт-центрів, сумарна кількість звернень відносно рукокрилих по Україні у 2012–2015 рр. складає понад одну тисячу.

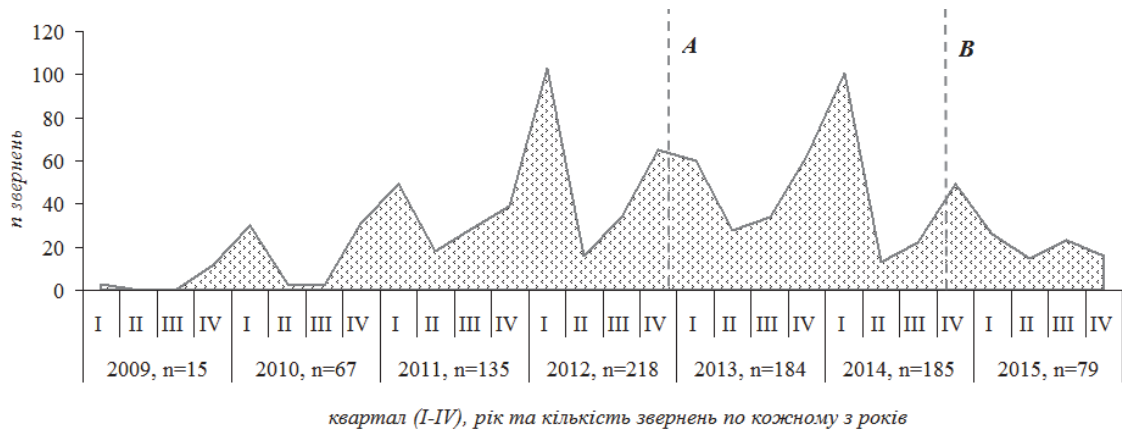

Рис. 2. Загальна кількість звернень до київського контакт-центру з рукокрилих по кварталах та роках у 2009–2015 рр. Вертикальні лінії: А — контактні дані позначено як київські (проте звернення продовжували надходити з інших регіонів); В — припинено роботу відкритої телефонної лінії.

Fig. 2. A total number of calls to the Kyiv bat contact-centre by quarters and years in 2009–2015. Vertical lines: A — contacts were marked as Kyiv ones (however calls were received from other regions); B — the public telephone line was closed.

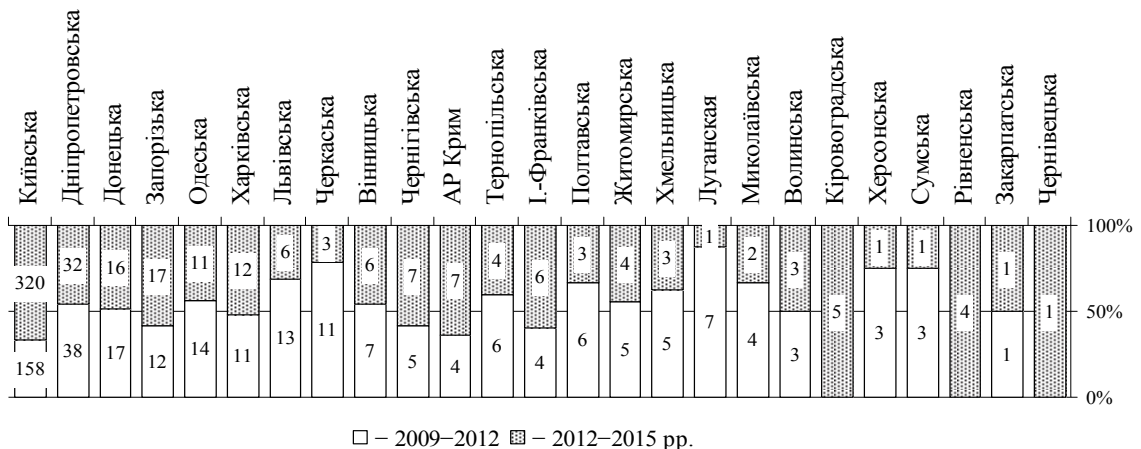

Рис. 3. Розподіл кількості звернень за адміністративними областями України у 2009–2016 рр. Цифрами на діаграмі позначена кількість звернень за кожним з часових інтервалів. Області впорядковано у порядку зменшення загальної кількості звернень зліва направо.

Fig. 3. Distribution of calls' number by administrative provinces of Ukraine in 2009–2016. Numbers at the plot correspond to numbers of calls during each time interval. Provinces are ordered by the decreasing of the general number of calls, from right to left.

Розширення географії і збільшення кількості звернень (навіть всупереч зазначенню центру як київського, а згодом й припиненню роботи відкритої телефонної лінії), ймовірно, обумовлено декількома причинами: 1) завдяки зростанню телефонізації та інтернетизації населення (при виникненні питань громадяни досить легко знаходять необхідні контактні дані та мають можливість звернутися на відкриту лінію); 2) завдяки поступовому поширенню інформації щодо рукокрилих, їх уразливості та необхідності їх збереження, що може становити основу більш уважного ставлення до знайдених тварин, їх колоній та пошуку можливостей допомогти тваринам або вирішити питання найменш травматичним для тварин шляхом; 3) через поширення інформації щодо існування подібних центрів в цілому.

Перелік реєстрацій

У 61 % (разом 300) випадках звернень та повідомлень ідентифіковано вид тварин (майже всі — з України). Зареєстровано види: *Myotis mystacinus* s. l., *Plecotus auritus*, *P. austriacus*, *Pipistrellus nathusii*, *P. kuhlii*, *Nyctalus noctula*, *Vespertilio murinus*, *Eptesicus serotinus*.

Загалом, співвідношення звернень з ідентифікованим видом подібно до того, яке зафіксовано у попередній період: більшість відноситься до *E. serotinus* (36 % від загальної кількості звернень з ідентифікованим видом) та *N. noctula* (34,3 %), за ними — *P. kuhlii* (16,0 %) та *V. murinus* (10,3 %), реєстрації інших видів — *P. nathusii*, *M. mystacinus* s. l., *P. auritus*, *P. austriacus* — поодинокі (разом 3,4 %) (рис. 4). Саме перші чотири з вказаних видів найчастіше, серед інших, оселяються у будівлях в Україні в зимовий період.

Вусата нічниця — *Myotis mystacinus sensu lato*. Одна особина вусатої нічниці ідентифікована за фото, надіслане з Тернопільської області.

- Тернопільська обл.: м. Почаїв: 1U (09.05.2014 у купі будівельних матеріалів).

Вечірниця руда — *Nyctalus noctula*. Звернення щодо контактів з рудою вечірницею поступили з 13 областей України. У період, що розглядається, вид вперше зареєстровано на зимівлі у Житомирській, Рівненській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях. Всі зимові знахідки доповнили масив фактичних даних щодо розширення зони зимівлі виду, яка наразі охоплює всю територію України (Godlevska, 2015).

Тварин виявляли у різних ситуаціях та у різній кількості, як поодиноких, так і групи (див. далі). Місця знаходження різні — на землі, у внутрішніх приміщеннях будівель.

- Волинська обл.: м. Любомль: 1U (01.03.2013).
- Дніпропетровська обл.: м. Дніпропетровськ: бл. 50U (07.11.2014 під віконним відливом).
- Житомирська обл.: м. Житомир: 1U (06.03.2014); Ружинський р-н, с. Мала Чернявка: 1U (15.02.2013).
- Запорізька обл.: м. Запоріжжя: 7M, 9F, 8U [+ > 100] (09.02.2014 на землі), 1U (09.09.2014), 1U (09.09.2015).
- Івано-Франківська обл.: м. Івано-Франківськ: 1U (24.12.2012), 1U (02.02.2014).
- Київська обл.: м. Біла Церква: 1U та повідомлення про інших (07.02.2015 у 9-поверховому житловому будинку); м. Бровари: 1M, 1F (07.02.2014); м. Буча: 1F (04.02.2014); м. Київ: > 700 MM, FF (2012–2015, переважно взимку, в різних локасах м. Київ (Л. Годлевська, Л. Кравчук, гот до друку)); м. Українка: 5M, 11F (13.02.2015 на землі, разом з 1M *P. kuhlii*).
- АР Крим: Сімферопольський р-н, ок. с. Мраморне: 1U (07.10.2014).
- Львівська обл.: м. Львів: 1U (18.04.2013).
- Одеська обл.: м. Ізмаїл: бл. 300U (10.12.2015 передано до Ізмаїльської станції юннатів, leg./det. Л. І. Острякова).

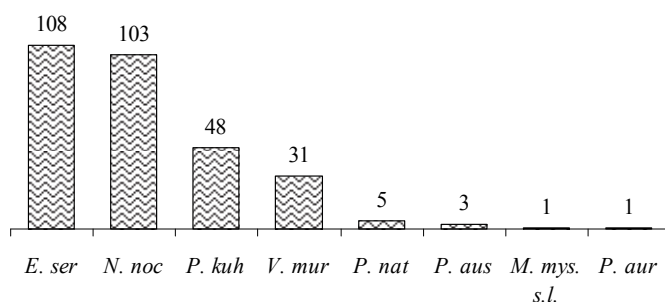

Рис. 4. Звернення з ідентифікованим видом (період з 25.11.2012 до 31.12.2015).

Fig. 4. Call-cases with a distinguished species (from 25.11.2012 to 31.12.2015).

- Рівненська обл.: м. Здолбунів: 2М [+23U] (29.11, 25.12.2012 на землі); м. Рівне: 1U (24.03.2014).
- Хмельницька обл.: м. Хмельницький: 1U (30.01.2013).
- Черкаська обл.: м. Черкаси: 5U (01.02.2014).
- Чернівецька обл.: м. Чернівці: 2F (12, 17.12.2012; leg. Н. Смірнов).

Деякі повідомлення пов'язані зі знахідками значної кількості загиблих особин (у т. ч. зі слідами навмисного вбивства) — зокрема м. Здолбунів та м. Запоріжжя. Реконструкція ситуацій дозволяє стверджувати, що ці випадки пов'язані із заміною вікон у холодний сезон року, відповідно із порушенням порожнин, в яких зимували вечірниці, їх вбивством та / або викиданням на вулицю.

Велика кількість повідомлень стосується випадків потрапляння (у т. ч. масового) всередину приміщень будівель, серед слабку ізольованість останніх. Інтерв'ювання мешканців будівель разом з відповідними спостереженнями дозволяють стверджувати, що подальша доля цих тварин трагічна. У більшості випадків така ситуація для тварин є пасткою: самостійно вибратися назовні вони не можуть. Їх вбивають, спрямовано або випадково, або ж вони гинуть від виснаження і зневоднення. Інколи мешканці звільняють тварин, виносячи їх назовні. Проте оскільки йдеться про зимовий період, тварини у таких випадках замерзають або їх, неактивних, атакують коти, собаки або ворони.

Нам відомо декілька випадків, коли мешканці доходили висновку, що кажани (ніби то) мешкають у шахтах ліфтів. Тому тварин, яких знаходять всередині під'їздів багатоповерхових будинків, скидають у шахти ліфтів, де вони гинуть. Навіть будучи вилученими із шахти, всі тварини є забрудненим машинним мастилом, яке використовують для регулярного змащення механізмів ліфта. Намагаючись відчистити хутро, кажани злизують речовину і гинуть вже від отруєння мастилом. Навіть після складного відмивання забруднених тварин, відпоювання розчином сорбенту та вигодування, деяка частина з них незмінно гине. Результати детального дослідження в одному з проблемних будинків у Києві (в якому зимує велика колонія *N. noctula*) свідчить, що масштаби загибелі рудих вечірниць внаслідок потрапляння всередину будівель можуть бути катастрофічними — до півтисячі особин впродовж однієї зими в одному тільки будинку. Екстраполюючи цю цифру на територію всієї країни, маємо принаймні десятки тисяч загиблих тварин. Вирішувати проблему можна елементарним блокуванням шляхів потрапляння тварин всередину приміщень (Годлевська, Кравчук, гот. до друку). На сьогодні, можна констатувати, що вечірниця руда є видом кажанів, який через оселення поруч з людиною потерпає найбільше.

Нетопир лісовий — *Pipistrellus nathusii*. Звернення поступили з 4 населених пунктів 4 областей України. Всі вони відповідають періоду календарного міжсезоння. Звертає увагу знахідка цього виду у Луцьку в середині березня 2013 р. В цілому, ця дата відповідає сезону зимівлі для північної України. Крім того, весна 2013 р. була холодною та затяжною; ще на початку квітня у північній Україні лежав сніг. Таким чином, можна думати, що йдеться про тварину, яка залишилася зимувати, аніж про реєстрацію раннього мігранта.

Всі реєстрації стосуються знахідок поодиноких особин.

- Вінницька обл.: м. Вінниця: 1U (??.08.2014).
- Волинська обл.: м. Луцьк: 1U (15.03.2013).
- Дніпропетровська обл.: м. Кривий Ріг: 1U (23.03.2013).
- Київська обл.: м. Київ: 1U (10.09.2013), 1U (23.08.2015).

Нетопир білосмугий — *Pipistrellus kuhlii*. Повідомлення та звернення щодо цього виду поступили з 14 областей України (26 пунктів). Серед них слід відокремити першу знахідку виду у Волинській області (ця робота) та вже описану раніше реєстрацію виду у Львівській області (Kusnez, 2013). За сумою всіх наявних на сьогодні даних, можна констатувати, що вид освоїв території фактично всієї України — його не реєстрували тільки у Рівненській та Закарпатській областях. Відсутність реєстрацій виду у цих областях пов'язано, вочевидь, з недостатнім рівнем вивчення фауни.

Більшість знахідок представлені поодинокими особинами (на землі, на балконах, у внутрішніх приміщеннях будівель). Інша частина стосується зимувальних груп та винищення їх сховищ в ході заміни вікон або балконної обшивки (напр. у Черкаській обл.).

• Волинська обл.: м. Луцьк: 3U (19–25.02.2015 в квартирі). • Дніпропетровська обл.: м. Дніпропетровськ: 1U (07.12.2012 у школі), 1U (25.02.2014), 1U (06.08.2015); Дніпропетровський р-н, с. Новомиколаївка: 1U (06.10.2013); м. Кривий Ріг: 1U (12.10.2013); Магдалинівський район, с. Чернеччина: 1U (??.12.2013). • Донецька обл.: м. Краматорськ: 1U (16.09.2013). • Запорізька обл.: м. Запоріжжя: 1U (28.12.2012); м. Мелітополь: 1U (11.04.2013). • Івано-Франківська обл.: м. Івано-Франківськ: 6U (31.12.2012). • Київська обл.: м. Біла Церква: 1U (??.03.2013); м. Бориспіль: 1M (04.12.2013), 1F (14.12.2015); Васильківський р-н, смт. Глеваха: 1M (02.02.2013); м. Вишгород: 2U (15.12.2012); м. Київ: 1M, 1F (08, 10.01.2013), 1M (12.03.2013), 1F (05.05.2013), 1F (22.09.2013), 4F (18, 20, 24, 25.12.2013), 2M (21, 22.01.2014), 2M (05, 13.02.2014), 1U (26.10.2014), 1U (05.11.2014), 1F (27.11.2014), 1M (15.12.2014), 1M (11.01.2015), 1U (23.09.2015); Києво-Святошинський р-н, с. Білогородка: 1U (07.01.2014); м. Обухів: 1M [+4 мумії] (01.02.2014). м. Українка: 1M (13.02.2015, разом з *N. noctula* на землі). • Кіровоградська обл.: м. Кіровоград: 1U (19.12.2013). • АР Крим: м. Севастополь: 1U (11.12.2013), 1U (07.04.2015). • Львівська обл.: м. Львів: 1M, 2F (між віконними рамами 26.11.2012; leg./det. О. Кусьнеж (Kusnezh, 2013)). • Миколаївська обл.: м. Вознесенськ: 1U (23.03.2013). • Одеська обл.: м. Ізмаїл: 1U (28.01.2014). • Харківська обл.: Зміївський р-н, смт. Комсомольське: 1U (20.02.2015). • Черкаська обл.: Золотоніський р-н, с. Нова Дмитрівка: бл. 15U (04.11.2014 при заміні вікон, дві групи 7 та 8 ос.). • Чернігівська обл.: Коропський р-н, с. Свердлівка: бл. 15U (03.12.2015, між віконними рамами у школі, спостерігали 2–3 тижні; leg. Н. Назаров); м. Чернігів: 1M (10.09.2013; leg. П. Бузунко).

Вухань бурій — *Plecotus auritus*. Ідентифіковано реєстрацію для одного пункту Чернігівської області.

• Чернігівська обл.: Козелецький р-н, с. Короп'є: 1U (12.12.2013, зимує у льосі).

Вухань сірий — *Plecotus austriacus*. Вид зареєстровано у 3 областях України (3 населених пункти).

• Запорізька обл.: м. Мелітополь: 1U (31.01.2014 в квартирі на 4-му поверсі, разом з ще однією особою невід. виду). • Кіровоградська обл.: м. Світловодськ: 1U (06.02.2014 в квартирі). • Одеська обл.: м. Іллічівськ: 1U (25.09.2013; leg. П. Панченко).

Лилик пізній — *Eptesicus serotinus*. Ідентифіковані реєстрації цього виду належать до 9 областей (11 пунктів) України та 1 області Росії (1 пункт). Всі знахідки представлені поодинокими особинами, знайденими в різних ситуаціях — на землі та всередині будівель.

• Вінницька обл.: м. Вінниця: 1U (04.12.2012). • Дніпропетровська обл.: м. Дніпропетровськ: 1U (13.03.2013), 1U_{juv} (24.06.2013), 4U (15.08.2014), 1U (08.09.2014), 1M (30.10.2014), 1U (07.04.2015); Павлоградський р-н, с. Вербки, шахта «Благодатна»: 1U (08.08.2008). • Донецька обл.: м. Донецьк: 2U (17, 18.12.2012), 1U (І-й кв. 2014), 1U (24.06.2015). • Запорізька обл.: м. Запоріжжя: 1U (31.01.2014), 1U (09.11.2014), 1U (15.08.2015). • Київська обл.: Бородянский р-н, с. Клавдієво-Тарасове: 1U (04.08.2015); м. Бровари: 1F (03.02.2014); м. Васильків: 1U (12.08.2014); м. Київ: 1F (25.11.2012), 4M, 1F (16–22.12.2012), 1M, 5F (11–29.01.2013), 2F (04, 10.02.2013), 1M (07.03.2013), 1M (20.03.2013), 1F (29.03.2013), 1M_{juv} (05.08.2013), 1M (30.08.2013), 1M, 1F (15, 16.10.2013), 6M, 3F (02–24.12.2013), 1M, 9F, 1U (11–31.01.2014), 4M, 2F (01–26.02.2014), 1M, 1F (12, 14.03.2014), 1M (14.04.2014), 1M (02.08.2014), 1M, 1F (27, 31.10.2014), 1F (27.11.2014), 3M (01–16.12.2014), 2M (06, 11.01.2015), 3M, 2F, 2U (01–23.02.2015), 1M (09.03.2015), 1M, 1U (27, 31.03.2015), 3M, 1U (04–27.04.2015), 1M (08.05.2015), 1M, 1F (01–15.07.2015), 1F, 2U (04, 05.08.2015), 1M, 1F, 1U (17–25.08.2015), 2M (13, 14.09.2015), 1M (15.10.2015), 1M (28.12.2015). • Кіровоградська обл.: м. Кіровоград: 1F_{ad} (29.08.2013). • Сумська обл.: м. Конотоп: 1U (16.12.2012). • Тернопільська обл.: м. Збараж: 1U (27.06.2015; через О. Вікірчака). • Харківська обл.: м. Харків: 1U (09.07.2014). • Росія: Орловська обл.: м. Орел: 1U (початок серпня 2013 р.).

Лилик двоколірний — *Vespertilio murinus*. Ідентифіковано 31 реєстрацію виду з 7 населених пунктів 5 областей України. Вперше вид зареєстровано на зимівлі у Вінницькій області — ще одне свідчення щодо розширення зони зимівлі цього виду (Godlevska, 2013). Підтверджено контактною знахідкою зимове перебування виду на території АР Крим. Більшість знахідок належить до зимового періоду (21). Всі реєстрації представлені одиничними особинами, яких знаходили у внутрішніх приміщеннях або на землі.

• Вінницька обл.: м. Вінниця: 1U (19.01.2014). • Дніпропетровська обл.: Павлоградський р-н, с. Вербки, шахта «Благодатна»: 1U (24.09.2014). • Київська обл.: м. Бровари: 1M (18.12.2013), м. Буча: 1U (17.09.2013). Вишгородський р-н, с. Лебедівка: 1U (02.11.2014). м. Київ: 1M, 1F (25, 27.11.2012), 1F (07.12.2012), 1M (17.12.2012; leg. З. Швидка), 1F (08.01.2013), 1F (21.02.2013), 1F (28.03.2013), 1U (13.07.2013), 1U (20.09.2013; det. І. Загороднюк), 1U (08.10.2013), 1F (16.10.2013), 1M (15.11.2013), 1F (13.01.2014), 1F (04.02.2014; leg. М. Гхазалі), 1U (31.08.2014), 1U (14.10.2014), 1M (03.12.2014; leg. Є. Ткаченко), 1F (грудень 2014; leg. Є. Ткаченко), 1F (26.12.2014), 2F (19, 27.01.2015), 1M (08.06.2015), 1M (28.11.2015; leg./det. С. Ребров), 1F (04.12.2015). • АР Крим: м. Євпаторія: 1U (03.02.2014). • Одеська обл.: м. Одеса: 1U (24.08.2014).

Зауваження щодо організації роботи контакт-центрів

Наведені дані ще раз переконливо доводять потенціал контакт-центрів як інструменту дослідження, моніторингу та збереження рукокрилих (або інших груп фауни, в першу чергу хребетних). Протягом досить короткого проміжку часу подібні центри дозволяють зібрати дані щодо певної групи видів того чи іншого регіону (в першу чергу тих, які за сховища використовують порожнини у будівлях) та, в подальшому, проводити їх моніторинг, визначати загрози існуванню та стан збереженості їх місцезнаходжень тощо. Консультативна допомога в деяких випадках сприяє збереженню сховища і тварин, що його використовують; в інших – дозволяє вирішити конфліктні ситуації найменш травматичним для її учасників шляхом.

Наведені цифри (зростаюча кількість звернень) також є підтвердженням затребуваності подібних центрів. Проте ці ж цифри доводять необхідність розширення мережі та залучення додаткової кількості експертів і волонтерів, а також зовнішньої фінансової підтримки.

За оцінкою автора, тільки в Києві для ефективної роботи, для оперативного реагування, потрібна наявність декількох операторів. Суттєвим є залучення волонтерів для допомоги із фізичною реабілітацією кажанів: кількість тварин, які надходять протягом одного зимового сезону може досягати декількох сотень, тисячі і більше (власні дані; А. Прилуцька, А. Влащенко, особ. повід.). Для розміщення і надання допомоги такій кількості тварин потрібні певні ресурси, як просторові, людські, так і фінансові.

Подяки

Я дякую Л. Кравчук, М. Сторожуку, А. та О. Майстренкам, М. Калюжній, С. Реброву, І. Обіванцевій, П. Панченку, Є. Ткаченку, М. Гхазалі, Н. Смірнову, О. Вікірчаку, З. Швидкій, О. Кусьнежу, Н. Назарову, П. Бузунку, І. Загороднюку, Л. Остряковій, Н. Назарову за практичну допомогу та співпрацю, А. Прилуцькій та А. Влащенко, Г. Калішкіну, Ю. Красиленку за переадресацію звернень. Велика подяка групі волонтерів за допомогу у порятунку тварин у м. Київ, а також всім небайдужим людям, які надсилали інформацію та надавали допомогу потерпаючим тваринам.

Література

- Годлевская, Е. В. Результаты работы контакт-центра по рукокрылым (Украина) // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Биология, химия». — 2012. — Том 25 (64), № 4. — С. 12–20.
[Godlevska, L. V. Results of the work of the bat contact-centre (Ukraine) // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. Series: Biology, Chemistry. — 2012. — Vol. 25 (64), N 4. — P. 12–20. (in Rus.).]
- Годлевська, О. Знайшли кажана взимку, що робити? — 2012. — <http://kazhan.org.ua/ukr/nearbats/winter.htm>
[Godlevska, O. Have found a bat in winter, what to do? — 2012. — <http://kazhan.org.ua/ukr/nearbats/winter.htm> (in Ukr.).]
- Голенко, А. С., Мякушко, С. А., Тищенко, В. М. Зміна маси тіла пізнього кажана протягом гібернації в лабораторних умовах та динаміка інтенсивності живлення виду протягом року // Молодь та поступ в біології: Матеріали II Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів / Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 2006. — С. 245–246.
[Golenko, A. S., Myakushko, S. A., Tyshchenko, V. M. Changes of body mass of the serotine bat during hibernation in captivity and dynamics of the feedings's intensity during a year // Youth and Steps in Biology: Proceedings of the 2nd International Scientific Conference of Students / Ivan Franko Lviv National University. — Lviv, 2006. — P. 245–246. (in Ukr.).]
- Прилуцька, А. С., Влащенко, А. С. Матеріали по розповсюдженню рукокрилих, по итогам работы контакт-центра в Харькове (2008–2013 гг.) // Біологічні системи. — 2013. — Том 5, вип. 4. — С. 532–537.

- [Prilutskaya, A. S., Vlaschenko, A. S. Materials on bat distribution on the base of results of contact-center in Kharkov (2008–2012) // Biological Systems. — 2013. — Vol. 5, is. 4. — P. 532–537. (in Rus.)]
- Ребров, С. В. Дослідження та охорона кажанів на Луганщині: (підсумки роботи регіонального осередку УЦОК) // Науковий пошук молодих дослідників. — Луганськ, 2014. — № 5. — С. 146–151.
[Rebrov, S. V. Research and conservation of bats in the Luhansk region (outcomes of the regional branch of UCEBA) // Scientific Search of Young Scholars. — Luhansk, 2014. — № 5. — P. 146–151. (in Ukr.)]
- Роденко, Е. Е., Кравченко, К. А., Влащенко, А. С. и др. Находка рыжих вечерниц (*Nyctalus noctula*) в зимнее время в Полтаве (Украина) // Plecotus et al. — 2014. — № 17. — С. 43–51.
[Rodenko, E. E., Kravchenko, K. A., Vlaschenko, A. S. et al. The record of *Nyctalus noctula* in winter time in Poltava city (Ukraine) // Plecotus et al. — 2014. — № 17. — P. 43–51. (in Rus.)]
- Тищенко, В. М. Еколого-фауністична характеристика та лісівниче значення рукокрилих (Chiroptera) в умовах Західного Поділля : Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — Київ, 2006. — 22 с.
[Tyshchenko, V. M. Ecological-faunistic description of bats (Chiroptera) and their silvicultural importance under conditions of Western Podillia : Abstract of a thesis for a degree of candidate of biological sciences. — Kyiv, 2006. — 22 p. (in Ukr.)]
- Фауна України: охоронні категорії. Довідник / Ред. О. Годлевська, Г. Фесенко. — Видання друге, перероблене та доповнене. — Київ, 2010. — 80 с.
[Fauna of Ukraine: conservation categories. Reference book / Ed. by L. Godlevska, H. Fesenko. — The 2nd edition. — Kyiv, 2010. — 80 p. (in Ukr.)]
- Jahelkova, H., Neckářová, J., Bláhová, A. et al. First record of *Hypsugo savii* in Prague and summary of winter records of *Pipistrellus nathusii* from Prague and close surroundings (Czech Republic) // Vespertilio. — 2014. — Vol. 17. — P. 95–101.
- Kusnez, O. First records of *Pipistrellus kuhlii* (Chiroptera, Vespertilionidae) in Lviv (Ukraine) // Vestnik zoologii. — 2013. — Vol. 43 (3). — P. 230.
- Godlevska, L. V. New *Vespertilio murinus* (Chiroptera) winter records. An indication of expansion of the species' winter range? // Vestnik zoologii. — 2013. — Vol. 47, № 3. — С. 239–244.
- Godlevska, L. Northward expansion of the winter range of *Nyctalus noctula* (Chiroptera: Vespertilionidae) in Eastern Europe // Mammalia. — 2015. — Vol. 79 (3). — P. 315–324.
- Podgorelec, M., Petrinjak, A., Mlakar, J. et al. Voluntary helpline provides important data on bats in Slovenia // 13th European Bat Research Symposium. 1–5 September 2014, Šibenik, Croatia. Book of Abstracts. — Zagreb, 2014. — P. 133.
- Kooij, J. van der. Norsk Zoologisk Forenings flaggermusmottak — fem år har gått [The Norwegian Zoological Society's bat care centre — five years of practice] // Fauna. — 2007. — Vol. 60, № 3–4. — P. 183–189.
- Report of the IWG on Bat Rescue and Rehabilitation // 20th Meeting of the Advisory Committee of UNEP/EUROBATS. Budva, Montenegro, 23–25 March 2015. — 17 p. — <http://goo.gl/R6s0vt>